

Александар ЖИВОТИЋ*

РИВАЛИТЕТ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ И ОСЛОБОЂЕЊЕ МЕТОХИЈЕ И САНЦАКА 1912

ABSTRACT: Based on published and unpublished archival sources primarily of military provenance, as well as historiographical and memoir literature, the paper analyzes the military operations of the Army of the Kingdom of Serbia for the liberation of Metohija and Sandžak, as well as the main reasons for the misunderstanding of the commanders of the units of the armies of the Kingdoms of Serbia and Montenegro in the field. In particular, the vagueness of the inter-allied treaty was presented, which in reality led to the inflaming of rivalry between the two allied political and military leaderships.

KEYWORDS: *Serbia, Montenegro, Metohija, Sandžak, liberation, First Balkan War, army, 1912.*

По ослобођењу Новог Пазара стекли су се неопходни оперативни услови за наставак започетих војних операција у правцу Косовске Митровице, а затим и за успостављање непосредног садејства с црногорском војском на простору Метохије. Од момента преласка српско-турске државне границе, трупе Ибарске војске су наступале фронтално на широком фронту у намери да обухватним нападом на бокове турских положаја код Новог Пазара избегне фронтални судар. Проблеми који су током реализације такве замисли њеног команданта, генерала Михаила Живковића, настали били су у најдиректнијој вези с недоследним спровођењем замисли која је у основи предвиђала наступање у три колоне ради концентричног и истовременог напада, што је у крајњој линији требало да трупама Ибарске војске омогући озбиљну тактичку предност. Средња колона Ибарске војске која је наступала десном обалом реке Рашке је својом неагилношћу омогућила турској страни да употре-

---

* Autor je redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu.

бом слабих војних снага заустави њен покрет. Са своје стране, командант Ибарске војске је услед таквог развоја догађаја био принуђен да обустави напредовање, јер није располагао резервом којом би могао да парира турском нападу на централном делу свог распореда. Ако се узме у обзир да није била обезбеђена сигурна веза између наступајућих колона, стиче се потпуна слика кључних разлога који су га усмерили ка таквој одлуци. Повлачење леве колоне, која је по свом саставу била у могућности да успешно делује против турских снага које су се нашле испред средње колоне мањим снагама у бок и позадину непријатељског распореда, додатно је успорило напредовање трупа Ибарске војске. Зато је Ибарска војска, уместо да већ другог дана наступања буде пред самим Новим Пазаром, како је то било предвиђено, морала да изгуби још три дана и да тек 23. октобра овлада тим градом, као својеврсном капијом свог даљег наступања према Косовској Митровици и Метохији. Између осталог, то је омогућило турској страни и да своје регуларне јединице организовано извуче с тог простора ка Косовској Митровици. На тај начин су са закашњењем од неколико дана завршене операције Ибарске војске у источном делу Рашке области, јер више није било организованог турског отпора.

То су били главни разлози за кашњење наређеног почетка наступања Ибарске војске на простор Метохије. По ослобођењу Новог Пазара, главнина Ибарске војске се задржала још један дан у самом граду ради одмора, попуне и уређења јединица. У склопу припрема за почетак наступања ка Косовској Митровици, образован је посебан Митровачки одред који су чинили: 5. пешадијски прекобројни пук првог позива, два батаљона 12. пешадијског пука другог позива, по једна пољска и брдска батерија, два вода коњице, два вода пионира и два вода болничара, као и две хелиографске и једна телеграфска станица.¹ За команданта одреда је одређен генералштабни потпуковник Миљивоје Николајевић, а за начелника штаба помоћник начелника штаба Ибарске војске мајор Милутин Лазаревић.² Задатак Митровачког одреда је био да наступа преко планине Рогозне, заузме Косовску Митровицу, утврди је и припреми за одбрану. У претходници одреда су била два вода коњице и два батаљона 12. пешадијског пука другог позива, једна брдска батерија, два вода пионира и вод болничара. Главнину одреда су чинили два батаљона 5. пешадијског прекобројног пука, две пољске батерије, вод болничара и пољска болница. На зачељу колоне су се кретали возови. Новоформирани одред је кренуо на задатак из Новог Пазара 25. октобра око 11 часова.

¹ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 31.

² ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 18, *Извештај команданта Митровачког одреда*.

Првог дана напредовања одред је стигао до Рогозна хана, где је заноћио. Турци су се одатле повлачили ка Бањској. Коњичке патроле су утврдиле да се турске снаге концентришу око села Бањска и Ловац, али нису могле да утврде њихову јачину због густе магле. Сутрадан је настављен марш. Кретање је било успорено услед стрмог и лошег пута. У претходници су се кретале и пионирске трупе како би брзим поправљањем пута омогућиле кретање артиљерије. Тог дана је колона преко Звечана и Бањске стигла до Јошевица и ту заноћила. Извиђачки коњички делови су касно увече донели вести да је у Косовску Митровицу ушао Митровачки одред. Конфузија није потрајала јер је потпуковник Николајевић схватио да се радило о одреду из састава Треће армије. Како садејство Митровачког и Вучитрнског одреда није било координисано, одлучио је да провери вести. Наредног јутра је од двојице послатих комитета сазнао да је српска војска из правца Вучитрна већ ушла у Косовску Митровицу. После напорног марша је, не наилазећи ни на какав оружани отпор, ушао у Косовску Митровицу 27. октобра у вечерњим часовима.³

Пре поласка српских трупа из Новог Пазара ка Косовској Митровици, генерал Михаило Живковић је у Новом Пазару разговарао с виђенијим Турцима о могућности турског отпора у самом граду, али и о политичким и друштвеним приликама у Косовској Митровици и најближој околини. Њихово неподељено мишљење је било да Косовска Митровица није у стању да се одупре српском надирању кад то није био у стању Нови Пазар. Предложили су да у Косовску Митровицу пошаљу двојицу угледних људи – једног Турчина и једног Арнаутина, да виђенијим становницима Косовске Митровице објасне војну и политичку ситуацију и издејствују предају града без борбе. Тако је и учињено. Сасвим сигурно, претходни војни успеси Ибарске војске, као и српске војне победе на осталим поприштима Првог балканског рата и расуло које је захватило турске војне редове услед војног пораза, али и унутрашње политичке нестабилности, пресудно су утицали на виђеније људе Косовске Митровице да донесу одлуку о непружању активног војног отпора српским трупама.⁴

По уласку у град, командант Митровачког одреда је предузео потребне мере за осигурање града јер је страховао да из правца Дренице може да уследи напад на град од стране и до 5.000 наоружаних Арнаута.⁵ На такву одлуку су га наводила горка искуства српског становништ-

³ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 31.

⁴ В. Секулић, „Ослобођење Косовске Митровице у Првом балканском рату“, Баштина, св. 17 (2004), стр. 162.

⁵ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 18, *Извештај команданта Митровачког одреда*.

ва из митровачког краја који је силно страдао током албанске побуне почетком 1912.⁶ Очекујући могући напад, наредио је да његове јединице поседну све висове око града, а да се главнина трупа окупи на вису југозападно од града, изнад железничке станице. Вис је доминирао градом, а и затварао пут који је из Дренице водио ка Косовској Митровици. Настojeћи да организује власт у граду, потпуковник Николајевић је на чело војне команде града поставио свог ађутанта капетана Радоја Пантића, изузетног познаваоца свеукупних прилика на том простору, док је за председника општине поставио највиђенијег Арнаутина у вароши који је био спреман на сарадњу са српским властима. Главни проблем у граду је представљао деловање аустроугарског вицеконзула Тахија који је више пута покушавао да подстакне локално арнаутско становништво на побуну против српске власти говорећи им да се ради о привременом стању и да то Аустроугарска неће толерисати већ да ће одлучном војном акцијом са севера поништити резултате српских војних победа, односно да ће српске јединице услед аустроугарског напада бити принуђене да напусте Косово и Метохију и крену у сусрет аустроугарским трупама које ће упасти у Србију преко Саве и Дунава. Сем тога, одбио је да дође у штаб потпуковника Николајевића, већ је као место састанка одредио српску школу где је била и српска општина. На заказани састанак је дошао са својим целокупним персоналом. Протествовао је због тога што се на митровачким улицама клицало „Доле Аустрија“, на шта му је одговорено да су клицали грађани, а не војници и да сам командант због тога не може да сноси никакву одговорност. Према сведочењу потпуковника Николајевића, разговор се завршио Тахијевом опаском: „Знате г. потпуковниче, ја сам по пореклу Мађар, мрзим Аустријанце, ја бих први узвикнуо „Доле Аустрија“, али ја сам чиновник и не могу то узвикивати“. На томе се у полушаливом тону завршио разговор. Аустроугарски вицеконзул је долазио код Николајевића и да се распита о детаљима везаним за убиство једног Арнаутина који је био Николејевићев повереник од стране српских комита. Српски командант се тад суочио с комешањем међу Арнаутима и подозрењем у искреност српских власти. Пошто је конзул Тахија обавестио о томе да су „кривци протерани“ дошло је до извесног смиревања.⁷

Слична искуства с аустроугарским вицеконзулом у Косовској Митровици је имао и генерал Михаило Живковић по доласку у град. Вицеконзул Тахи је одбио да му се јави иако га је звао к себи. Зато је 30.

⁶ О страдањима Срба Косовске Митровице и околине у првим месецима 1912. опширније: В. Секулић, „Ослобођење Косовске Митровице у Првом балканском рату“, Баштина, св. 17 (2004), стр. 151–153.

⁷ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 18, *Извештај команданта Митровачког одреда.*

октобра јављао Штабу Врховне команде да је конзул Тахи митровачке католике склонио у конзулат јер им наводно прети опасност од српске војске. Живковић је јављао и да поседује информације да аустроугарски конзул покушава да подстакне Арнауте из Дренице на побуну против српске војске, да им говори да не предају оружје и да је аустроугарска војска већ започела војну интервенцију против Србије зауевши Посавину и Београд. Сматрајући да је Тахијев мандат престао с нестанком турске власти код које је био акредитован, генерал Живковић га је интернирао у зграду конзулата. Начелник Штаба Врховне команде војвода Радомир Путник му је хитно наложио да прекине сваки контакт аустроугарског конзулата и локалног становништва било које вере. Тражио је да генерал Живковић, уколико има, пошаље конкретне доказе о конзуловом деловању међу Арнаутима.⁸

Касније је српско министарство иностраних послова извршило темељнију истрагу о понашању аустроугарског вицеконзула у Косовској Митровици. Утврђено је да је Тахи преко својих агената и повереника припремао терен за аустроугарску окупацију Рашке области и Косовске Митровице. Поуздано се знало да је своју пропагандну улогу вршио преко Арнаута католика, а имао је доста присталица и међу муслиманима – досељеницима из Босне. Претпостављало се да су српски војни успеси довели Тахија у изузетно незавидан положај јер није био у прилици да испуни дата обећања. Пошто није имао осигурану везу са својим министарством током српских операција око Новог Пазара, јавно је тврдио да су аустроугарске снаге ушле у Пљевља. Иако је генерал Живковић по доласку у град послао свог ађутанта и известио га о уласку српске војске у град, Тахи је одбио да обави уобичајену куртоазну посету, за разлику од руског вицеконзула Удинцова који је одмах посетио генерала Живковића. С обзиром на то да је Тахи био изразито непопуларан међу српским становништвом Косовске Митровице, ради осигурања његове личне безбедности, страхујући од могућег инцидента, српске војне власти су испред аустроугарског конзулата поставиле стражу. Проблеми проузроковани Тахијевим ставом према српским војним властима су се наставили и приликом његове посете управнику вароши, капетану Радоју Пантићу 3. новембра 1912. Том приликом је од капетана Пантића тражио да му се дозволи слободно кретање по вароши, контакт с аустроугарским поданицима, неприкосновеност самог конзулата и сигурност архиве. Капетан Пантић му је прибрано одговорио да, с обзиром на ратне околности и ограничење кретања свих лица

⁸ *Командант Ибарске војске – Митровица – Врховној команди војске Краљевине Србије – Скопље, 17. X 1912. у: Документи о спољној политици Краљевине Србије, том V, књига 3, Београд, 1986, стр. 198–199.*

која би могла доћи у посед обавештајних података о кретањима српске војске, вицеkonzул може слободно да се креће ако унапред извести о томе преко страже, да може контактирати с аустроугарским поданицима ако унапред пошаље обавештења о томе, да је архива апсолутно загарантована и да се гарантује неприкосновеност konzулата, у који сем Тахија може ући само капетан Пантић и то службеним послом, на шта је Тахи цинично одговорио да би га примио као приватно лице, али као званичника да не види потребу. Истог дана је обавестио српске власти да је скинуо грб и заставу и да жели да напусти варош јер му је наводно онемогућен рад. Као своје разлоге је навео немогућност слободног кретања и контактирања са аустроугарским поданицима, као и наводне претензије управника вароши да се контакти између konzулата и аустроугарских поданика одвијају само преко управника вароши, као и да управник вароши претендује да може да уђе у konzулат кад год буде нашао за сходно. Српске власти су стале на становишту да права вицеkonzула Тахија ничим нису ограничена, а да је његово непријатељско деловање према српским војним и цивилним властима очито и лако доказиво.⁹

У Косовској Митровици се већ налазио један одред из састава Дринске дивизије другог позива Треће армије која је 24. октобра остављена на Косову. Дан раније, 23. октобра, упућен је ка Вучитрну 1. батаљон 5. пешадијског пука другог позива појачан с два вода коњице. Та група је 24. октобра ушла без борбе у Вучитрн и одмах приступила разоружању локалног арнаутског становништва и извиђању правца ка Косовској Митровици. Истовремено, група је ојачана с два вода артиљерије и једним батаљоном из састава 12. пешадијског пука првог позива Шумадијске дивизије првог позива. Пошто су извиђачке патроле утврдиле да у Косовској Митровици нема турских трупа, одред је 26. октобра ушао у град где је заплењена изузетно велика количина ратног материјала. По пристизању Митровачког одреда Ибарске војске у град, јединице Вучитрнског одреда су остале у граду краће време колико је било потребно да их смене јединице Ибарске војске. После тога су се упутиле ка Приштини, сем једне чете остављене за обезбеђење Вучитрна и батаљона из 12. пешадијског пука првог позива који је упућен у Скопље ради уласка у састав матичног пука и дивизије. У самој Косовској Митровици, у којој се налазио мирнодопски штаб турске 20. низамске дивизије, заробљен је један топ, 4 топовске каре, 29 муницијских кола за пушчану муницију, 3.000 сандука пушчане муниције,

⁹ Др Милан Ђ. Милојевић – Београд – Председнику Министарског савета и министру иностраних дела Краљевине Србије Николи Пашићу – Београд 20. XI 1912. у: *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, том V, књига 3, Београд, 1986, стр. 472–475.

три магацина пушчане муниције различитог калибра, 500 пушака, 6 вагона брашна, вагон пиринча, 500 сандука пексимита, 50 великих округлих шатора, већа количина санитетског материјала, инжињеријске опреме, опреме за везу, веће количине канцеларијског материјала и обмундирне опреме.¹⁰

Деловање јединица Дринске дивизије другог позива на Косову олакшало је даље наступање Ибарске војске. Њене јединице су обезбедиле простор Косова, комуникацијске правце који су водили према Скопљу и Куманову, правац Приштина – Куршумлија, којим се одржавала веза с предратним делом Краљевине Србије и којим су пристизале допунске трупе за Трећу армију, правце ка Метохији и Дреници, где није било српских трупа и одакле су се могли очекивати напади арнаутских група. Тиме су знатно олакшане будуће операције Ибарске војске, а посебно планирано наступање Митровачког одреда ка Метохији.

Пошто су падом Новог Пазара на правцу наступања Ибарске војске у Рашкој области биле завршене војне операције, Штаб Врховне команде је 27. октобра наредио Ибарској војсци да у Новом Пазару остави само мање делове својих трупа за обезбеђење града, а да главнину снага прикупи у Косовској Митровици и ту сачека даља наређења. Истовремено је Ибарској војсци потчињена и Дринска дивизија другог позива под командом пуковника Павла Пауновића, као и друге мање јединице Треће армије које су се налазиле у рејону Приштине.¹¹ На тај начин се очигледно тежило организацији садејства Ибарске војске и Дринске дивизије другог позива која је остала на Косову ван главнине трупа Треће армије, које су се у том моменту, избијањем у рејон Скопља сувише удаљиле од ње. Практично, штаб Треће армије није био у прилици да руководи операцијама својих јединица у Метохији, за шта су се већ створили погодни оперативни услови.

У складу с добијеним наређењем, командант Ибарске војске је у Новом Пазару оставио 10. пешадијски пук другог позива, делове 12. пешадијског пука другог позива и градску батерију. Остале снаге Ибарске војске су 28. октобра извршиле покрет ка Косовској Митровици где су стигле 29. октобра, сем хаубичке батерије која је пристигла сутрадан 30. октобра. Како би се сама Косовска Митровица заштитила од евентуалног напада Арнаута, предузете су одређене војне мере. Вести од коњичких патрола упућених у Метохију су говориле да Арнаути из села

¹⁰ Б. Перовић, М. Лах, А. Ђонлагић, Б. Гледовић, М. Ђуришић, Б. Ратковић, Б. Давидовић, С. Кагић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције српске војске*, I, Београд, 1959, стр. 831–832.

¹¹ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 36–38.

Баљинце и Тараца код манастира Девич изјављују да прихватају српску власт и да против ње немају ништа. У правцу Рибарића је упућен један мањи одред ради осигурања, јер се располагало информацијама да Арнаути с тог подручја, као и из Дренице, планирају напад на Косовску Митровицу. Одред је кренуо ка Рибарићу, али је већ код Брњака добио вести да су се Арнаути повукли преко Мокре горе ка Пећи, а да је црногорска војска заузела Рожаје.¹² Истог дана је и Дринска дивизија другог позива изашла из састава Ибарске војске и вратила се у матичну Трећу армију.¹³

Ради наставка операција у Метохији, Штаб Врховне команде је 30. октобра наредио Ибарској војсци даље удаљавање од постојеће оперативне основице. Издата је наредба о даљем покрету трупа Ибарске војске, с тим да се као посадне јединице у Приштини, Косовској Митровици и Новом Пазару задрже трупе трећег позива. Све остале јединице је требало прикупити и припремити за покрет ка Пећи.¹⁴ Наређење Ибарској војсци да крене што пре ка Ђаковици и Пећи и Трећој армији да што пре заузме Призрен и Ђаковицу, пре него што тамо стигну Црногорци, донето је после добијања обавештења да се црногорске јединице налазе у Пећи.¹⁵ С тим у вези штаб Ибарске војске је предузео неопходне мере за припрему, попуну и сређивање својих трупа за наставак похода.¹⁶ Први је требало да крене 11. пешадијски пук другог позива. Задатак те јединице је био да одмах крене ка Пећи и поседне положаје на линији Клина-Крача с циљем заштите наступања трупа Ибарске војске ка Пећи од стране Дренице. Тај пук је у току дана заузео одређени положај, успут не наилазећи на оружани отпор. У вечерњим часовима 31. октобра, командант Ибарске војске је добио наређење да изврши покрет према Пећи и заузме град.¹⁷ У Пећи је требало да сачека налоге за даљи рад.¹⁸ Трупе Ибарске војске су кренуле на задатак 2. новембра правцем

¹² ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операциски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 39.

¹³ Б. Перовић, М. Лах, А. Ђонлагић, Б. Гледовић, М. Ђуришић, Б. Ратковић, Б. Давидовић, С. Катић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције српске војске*, I, Београд, 1959, стр. 854.

¹⁴ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 22, *Депеша Штаба Врховне команде команди Ибарске војске од 17. октобра 1912.*

¹⁵ М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960, стр. 218.

¹⁶ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операциски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 40.

¹⁷ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операциски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 46.

¹⁸ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 22, *Депеша Штаба Врховне команде команди Ибарске војске од 18. октобра 1912.*

Клина – Ракош – Пећ. У току истог дана је главнина јединица успела да стигне до села Рудник. Наредног дана је настављен покрет. У вечерњим часовима 3. новембра, јединице Ибарске војске су ушле у Пећ, коју је 30. октобра ослободио Источни одред црногорске војске под командом бригадира Јанка Вукотића.¹⁹ Прво је 2. новембра касно увече пристигла српска извидница од 8 коњаника. Сусрет српске и црногорске војске је према сведочењу очевидаца био врло срдачан и дирљив. Сутрадан су у Пећ стигли помоћник начелника штаба Ибарске војске мајор Милутин Лазаревић и резервни поручник, иначе угледни радикалски првак, Алекса Жујовић, са 25 коњаника, да би у вечерњим часовима 3. новембра пристигао и генерал Михаило Живковић са својим штабом.²⁰ По споразуму с командантом црногорског Источног одреда, јединице Ибарске војске су заноћиле на улазу у Пећ.²¹

Прва веза српских и црногорских трупа је успостављена 30. октобра. Тог дана је командант Источног одреда²² бригадир Јанко Вукотић добио писмо поручника Алексе Жујовића, који га је као командир коњичке извиднице Ибарске војске пристигле у манастир Девич известио о постигнутим успесима и даљим намерама српске војске, тражећи слична обавештења о црногорској војсци.²³ Бригадир Вукотић је генералу Живковићу јављао да је са својим трупама заузео Пећ и замолио за успостављање везе. Одмах му је одговорено са Живковићеве стране да су трупе Ибарске војске у Дреници и Рибарићу и да се крећу ка Пећи. „Брзо ћемо се видети и загрлити“, поручивао је генерал Михаило Живковић Јанку Вукотићу.²⁴ Касније је Вукотић тврдио да је могао одмах заузети Ђаковицу будући да је главнина турске војске отишла ка Албанији и да је одбрана вароши предата у руке локалних Арнаута, али да је с обзиром на карактер Живковићеве депеше и вест да је српска војска ушла у Призрен донео одлуку да сачека долазак генерала Живковића и његових јединица, верујући да би у супротном „то изгледало као грабеж између братских савезних војски“, а да то није сматрао само не-

¹⁹ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 47–48.

²⁰ М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960, стр. 218–219.

²¹ Б. Перовић, М. Лах, А. Ђонлагић, Б. Гледовић, М. Ђуришић, Б. Ратковић, Б. Давидовић, С. Кагић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције српске војске*, I, Београд, 1959, стр. 855.

²² У постојећој литератури се могу наћи и нетачни подаци да се Источни одред црногорске војске звао „Санџачка војска“ (М. S. Вјелјас, *Generali i admiralni Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Београд, 2004, стр. 304)

²³ М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960, стр. 218.

²⁴ Ј. Вукотић, *Успомене из три рата*, Нови Сад, Београд, 2020, стр. 205–206.

потребним већ и срамотним.²⁵

По уласку српских трупа у Пећ, бригадир Јанко Вукотић је генерала Живковића 10. новембра „брацки“ замолио да посредује како зна да се не би „чиниле сметње“ његовим трупама које су разоружавале околину Пећи. Обавестио га је истом приликом да је он 29. октобра потписао предају Пећи, а да су његове трупе наредног дана ушле у град уз опаску „ви знате кад су ваше трупе ушле“, алудирајући на околност да су црногорске јединице прве ушле у Пећ.²⁶ Живковић је одговорио да су трупе под његовом командом још 28. октобра „окупирале целу област до Белог Дрима“ и отпочеле наредног дана с прикупљањем оружја. Навео је да су оне још 28. октобра покушале да успоставе везу с црногорским Источним одредом. Обавестио га је да се акција прикупљања оружја приводи крају и да се формирају посаде одређених тачака, те да је немогуће обуставити започете активности.²⁷ Генерал Живковић је ту мислио на извештај који је 31. октобра добио од резервног поручника Алексе Жујовића који се налазио на челу коњичке патроле упућене ка Пећи. Жујовић је извештавао да је у правцу Пећи послао увече 29. октобра једну мању групу коњаника и да су га они наредног дана у јутарњим сатима обавестили да су црногорски официри у сумрак 29. октобра дошли у Пећку патријаршију како би преговарали о условима предаје вароши. Јављао му је и да је од Срба из Дресника добио вест да су Црногорци у сумрак 31. октобра ушли у варош Пећ која се предала без борбе, а да су у манастир Дечани ушли „мало пре но у Пећ“. Немајући никаквих вести од официра ког је послао к генералу Живковићу у Косовску Митровицу, поручник Жујовић је заједно са својих 28 коњаника, 15 Срба и Арнаута и старешином манастира Девич игуманом Теофаном кренуо из манастира Девич пут Пећи ради извиђања и тражења везе с црногорским трупама. Извештавао је да су Црногорци током 30. октобра водили упорне борбе с арнаутским групама између Пећи, Дечана и Дрима.²⁸ Тврдио је да су у манастр Девич код игумана Теофана долазила двојица црногорских официра да траже везу са српском војском. Преносио је вест добијену од њих да су Црногорци заузели Пећ после крваве борбе, што није одговарало истини. Располагао је и информацијом да се у Ђаковици налази и познати арнаутски првак Бајрам Цур и да се

²⁵ Исто, стр. 206–27.

²⁶ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 21, Телеграм бригадира Јанка Вукотића генералу Михаилу Живковићу од 28. октобра 1912.

²⁷ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 20, Телеграм генерала Михаила Живковића бригадиру Јанку Вукотићу од 28. октобра 1912.

²⁸ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 30, Делеша поручника Алексе Жујовића команданту Ибарске војске од 31. октобра 1912.

око њега прикупљају Арнаути из околине.²⁹ Алекса Жујовић се 2. новембра поново јавио генералу Михаилу Живковићу обавештавајући га да се командант Источног одреда црногорске војске бригадир Вукотић налази у Пећкој патријаршији и да је од свог команданта дивизиона добио наређење да се са својим водом стави под команду команданта 11. пешадијског пука другог позива пуковника Рериха, који му је наредио да с једним пешадијским делом започне с прикупљањем оружја. Молио је за појачање и организовање снабдевања своје извиђачке групе, јер се налазио у незавидној ситуацији. По ордонансу је послао и писмо бригадира Вукотића којим га је 2. новембра обавестио да је 30. октобра Источни одред ушао у Пећ, а да је неколико сати касније у варош ушла и колона која је ишла преко Рожаја и заузела већи део села Пећке нахије, док деснокрилна колона одреда која је наступала од Плава и Гусиња низ Богићевицу води борбе на висовима изнад Дечана, јер се „Арнаути Ђаковице са нешто редовне турске војске одупиру“. Вукотић је даље извештавао да је „Бјелопољски одред који је долазио у додир с вашом брацком нам војском“ у Сјеници, освојио простор до Сјенице и упутио се ка Пријепољу за које је рачунао да је већ заузето. Мислио је и да је Пљеваљски одред већ надомак те вароши. Известио је и да је црногорски престолонаследник заједно са својим одредом опсео Скадар, који „ако није до сада капитулирао, надам се у Бога сасвим ће брзо“. Вукотић је предлагао да се „две брацке војске“ удруже, односно да дођу у блиску везу. Молио га је да то пренесе свом надлежном команданту. Молио је за обавештења о намерама и правцима кретања српских трупа од Косовске Митровице и Феризовића (Урошевца) ка Пећи и Ђаковици.³⁰ Истог дана, генерала Живковића је обавестио командант Дринске дивизије другог позива пуковник Павле Пауновић да је по наређењу команданта Треће армије форсираним маршем кренуо ка Ђаковици.³¹

Иначе, Штаб Врховне команде није знао да су трупе Ибарске војске готово без борбе стигле до Пећи, па је 5. новембра наредио да Ибарска војска у правцу Пећи упути један пешадијски пук с једом батеријом и једним ескадроном, а да главнину својих снага задржи у Косовској Митровици и ту формира станицу за снабдевање својих трупа.³² Због тога је начелник штаба Ибарске војске, потпуковник Душан Попо-

²⁹ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 35, *Депеша Штаба Врховне команде команди Ибарске војске од 17. октобра 1912.*

³⁰ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 40, *Депеша поручника Алексе Жујовића команданту Ибарске војске од 20. октобра 1912.*

³¹ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 42, *Депеша команданта Дринске дивизије другог позива команданту Ибарске војске од 20. октобра 1912.*

³² ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 20, *Телеграм Штаба Врховне команде команди Ибарске војске од 5. новембра 1912.*

вић, предложио команданту генералу Михаилу Живковићу да обустави даље напредовање и врати се у Пећ и успостави сигурну везу са Штабом Врховне команде, јер је било сасвим јасно да он није обавештен о напредовању трупа Ибарске војске. Генерал Живковић није прихватио предлог и наредио је даље напредовање ка Ђаковици и наставак рада по већ издатим наређењима. На његову опаску да се у Ђаковици већ налазе делови Дринске дивизије другог позива, Живковић је одговорио да то није сигурно.³³ Очигледно, Штаб Врховне команде није био обавештен о правом стању на терену, а генерал Живковић из себи познатих разлога није желео да одступи од својих наређења.

Командант Ибарске војске је имао наређење од Штаба Врховне команде да настави с наступањем у правцу Ђаковице. Наређење је добио 3. новембра, уз обавештење да су Црногорци заузели Пећ. Наложено му је се увери у тачност информација, те да зато своје трупе приближи Пећи и Ђаковици.³⁴ Како се у Пећи срео с командантом црногорских трупа одређених за дејствовање у Метохији, с њим се споразумео да заједнички наставе напредовање ка Ђаковици. По том договору, Ибарска војска је требало да наступа правцем Раушић – Истинић – Ђаковица, а црногорске снаге десно од Ибарске војске, правцем Дечани – десна обала реке Крена. У складу с договором, Ибарска војска је започела с покретима својих трупа око 14 часова 5. новембра 1912. До краја дана њене јединице су пристигле у село Раушић. У ноћи 5/6. новембра командант Ибарске војске је добио извештај од команданта Источног одреда да је Ђаковицу заузео црногорски Источни одред у садејству са деловима Дринске дивизије другог позива. Вукотић је том приликом јављао да је претходног дана у поподневним часовима добио извештај да је бригадир Вешовић, заједно с Васојевићком и Колашинском бригадом, ушао у Ђаковицу, а да је том приликом „ваша брацка нам и савезна војска по прилици долазећи од Призрена при заузећу садејствовала паљбом топовима“. Јављао је да су Турци и Арнаути одступили пут Краснића. Обавестио га је и да ће сам кренути ускоро за Ђаковицу.³⁵ Покрет је настављен даље и јединице Ибарске војске су се прикупиле у Ђаковици 6. новембра.

Истог дана је командант Ибарске војске генерал Живковић од мајора Милутина Лазаревића обавештен да он није успео да пронађе

³³ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 20, *Белешка потпуковника Душана Поповића од 6. новембра 1912.*

³⁴ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 22, *Депеша Штаба Врховне команде команди Ибарске војске од 21. октобра 1912.*

³⁵ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 41, *Депеша бригадира јанка Вукотића команданту Ибарске војске од 23. октобра 1912.*

команданта Дринске дивизије другог позива, али да ће га сигурно пронаћи у наредних неколико часова. Лазаревић је известио да располаже информацијом да је Ђаковицу ослободила сама Дринска дивизија другог позива, без помоћи црногорских трупа, после борбе која је трајала пуних 6 часова, а да су Црногорци ушли у Ђаковицу којом је претходно потпуно овладала српска војска. Јављао је да Црногорци пљачкају по Ђаковици и да би интервенција генерала Живковића добро дошла како би се пљачкање зауставило. Јавио је и да је Призрен посела српска војска.³⁶ Црногорски официри су са своје стране за немиле догађаје покушавали да оптуже јединице Дринске дивизије другог позива. Бригадир Јанко Вукотић је тврдио да је од бригадира Радомира Вешовића добио извештај да је „Дринска дивизија другог позива тог јутра ушла у Ђаковицу и да њени војници чине доста нереда“ и да га је Вешовић због тога замолио да пожури с доласком у Ђаковицу. Како наводи, Вешовић га је поново известио да „српски официри намеравају на силу ишћерати нас из Ђаковице“. По свом сведочењу, Вукотић је успео да примири страсти између бригадира Вешовића и пуковника Пауновића до доласка генерала Живковића у Ђаковицу, коме је предао команду над местом као најстаријем официру. На крају је на предлог бригадира Вукотића договорено да црногорске трупе одржавају ред на десној обали реке Ереник (Рибнице), а српске на његовој левој обали. Тако је било све до доласка трупа Ибарске војске и генерала Живковића из Ђаковице.³⁷ Локалне власти које су поставили Вешовић и Пауновић су наставиле да функционишу – црногорски обласни управитељ, председник обласног суда и шеф полиције, као и српски председник општине. Касније ће такво стање у Ђаковици представљати посебан предмет српско-црногорског спора.³⁸

Везано за спор у Метохији, генерал Михаило Живковић је 26. новембра писао Штабу Врховне команде да је истина да су Црногорци ослободили Пећ и Дечане, али да се ради о варошицама у подножју планине, а да пре доласка српске војске у Метохију нису никуд даље одмакли и да су се померили ка Ђаковици тек по доласку српске војске у Пећ. Апострофирао је да црногорске трупе нису учествовале у борбама за Ђаковицу, да су у њу ушле тек по освајању града и да су варош опљачкале. Сматрао је да будућу границу није могуће повући у Метохији и да она цела мора припасти једној држави. Предлагао је да Ме-

³⁶ ВА, П. 2, к. 104, ф. 1, д. 28, *Депеша мајора Милутина Лазаревића команданту Ибарске војске од 24. октобра 1912.*

³⁷ Ј. Вукотић, *Успомене из три рата*, Нови Сад, Београд, 2020, стр. 208–211.

³⁸ М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960, стр. 220–221.

тохија припадне Краљевини Србији јер ју је изузев Пећи и Дечана ослободила српска војска, да граница иде планинским висовима од Мокре горе, преко Жљеба, Дечанске и Ђаковичке планине, а да се црногорској страни као накнада за Пећ и Дечане дају долина Лима, Увац са Сјеницом и Новом Вароши до Јавора. Сматрао је да би граница која би ишла Белим Дримом била неповољна по Србију јер би већи и квалитетнији део Метохија давала Црној Гори.³⁹

Штаб Врховне команде је 7. новембра наредио јединицама Ибарске војске да у Пећи оставе један батаљон и да се потом остатак снага врати у Косовску Митровицу.⁴⁰ Због тешког пута, мраза и изненадног великог снега, јединице Ибарске војске су кренуле на марш тек 9. новембра из Ђаковице. Кретале су се преко Пећи ка Косовској Митровици, где су стигле 13. новембра.⁴¹ У току самог марша, команданту Ибарске војске је наређено да преко Приштине упути у Скопље јединице 5. пешадијског прекобројног пука првог позива и 11. пешадијског пука другог позива, као и једну пољску брзометну батерију, док је команданту Дринске дивизије другог позива у Ђаковицу требало упутити две брдске батерије. Како је поменути наређењем драстично умањена оперативна способност Ибарске војске, у њен састав су ушле бројне јединице трећег позива које су на широком простору Косова, Метохије и Рашке области имале посадни карактер. Радило се о 4. пешадијском пуку трећег позива у Прибоју и Новој Вароши, три батаљона 5. пешадијског пука трећег позива у Подујеву. Седам батаљона 6. и 14. пешадијског пука трећег позива с две спорометне батерије у Приштини, у Косовској Митровици десет батаљона 3, 10. и 11. пешадијског пука трећег позива, 12. пешадијском пуку трећег позива на линији Грмичак – Рашка – Мадљика и једном батаљону 14. пешадијског пука трећег позива на Лисини.⁴²

Крећући се од Косовске Митровице ка Пећи и Ђаковици, Ибарска војска није водила озбиљније борбе с турским трупама. На то је свакако утицао пораз главнине турских снага код Куманова, као и њихово касније повлачење. То је пресудно утицало на држање турских јединица на простору Метохије. Из тог разлога су и црногорски Источни одред и Дринска дивизија другог позива лако овладали Метохијом. Гледано с оперативне стране, није ни постојала оправдана потреба да Ибарска

³⁹ Исто, стр. 222–223.

⁴⁰ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 59.

⁴¹ ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 64.

⁴² ВА, П. 2, к. 99, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Шумадијске дивизије другог позива*, стр. 60–62.

војска напредује ка Пећи и Ђаковици. Посебно зато што је наређење за наступање било издато у моменту кад су резултати Кумановске битке били већ познати. У исто време, Штаб Врховне команде је био обавештен о томе да су црногорске јединице ушле у Пећ. Јасно се може закључити да је наређени поход Ибарске војске имао превасходно политички значај. На тај начин је требало ограничити напредовање црногорских трупа у Метохији. То је кључни разлог зашто је Штаб Врховне команде 1. новембра 1912. у вези с извештајем генерала Михаила Живковића да се његове јединице налазе у тешкој ситуацији, односно да су Црногорци заузели Пећ, наредио да Ибарска војска истури своје трупе што ближе Пећи и Ђаковици.⁴³ Из истог разлога је и команданту Треће армије наређено да својим јединицама из рејона Штимља уђе у Призрен и Ђаковицу пре црногорских јединица.

У моментима кад је Ибарској војсци наређивао наступање ка Косовској Митровици, Штаб Врховне команде је јединицама Јаворске бригаде наредио да у Сјеници оставе мању посаду, а да се главнина снага покрене ка западу и заузме Пљевља. Команданту 4. пешадијског пука трећег позива је наређено да прикупи своје јединице код Кокиног брода и заузме Нову Варош.⁴⁴ С тим у вези, командант Јаворске бригаде је наредио да у Сјеници остане 1. батаљон 3. пешадијског прекобројног пука првог позива. Главнина јединица бригаде је сутрадан – 26. октобра – извршила покрет ка Пријепољу и у току дана избила на Кобиљу главу. Наредног дана је из Пријепоља дошла делегација локалног грађанства и обавестила команданта Јаворске бригаде да у граду нема турских војних јединица. На тај начин су јединице Јаворске бригаде без борбе ушле у Пријепоље 27. октобра. У операцијама око Пријепоља је као и претходно око Сјенице учествовала и комитска чета Сретена Вукосављевића.⁴⁵ После краћег одмора у вароши, настављен је покрет ка Пљевљима. Претходница бригаде је исте вечери досегла линију Бразда-Јабука-Јабланица, док је коњица избила на Обарду. Главнина јединица је била прикупљена у селима Звијезда и Чаушовићу. На путу ка Пљевљима требало је савладати Турке на Јабуци која раздваја Пљевља и Пријепоље. После краће и интензивне борбе, савладан је турски отпор. Тог дана су јединице Јаворске бригаде по изузетно неприступачном терену превалиле више од 40 километара, повреме-

⁴³ Б. Перовић, М. Лах, А. Ђонлагић, Б. Гледовић, М. Ђуришић, Б. Ратковић, Б. Давидовић, С. Катић, *Први балкански рат 1912-1913. Операције српске војске*, I, Београд, 1959, стр. 856–857.

⁴⁴ ВА, П. 2, к. 101, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Јаворске бригаде*, стр. 8–9.

⁴⁵ М. Исић, *С народом, за народ, о народу: Сретен Вукосављевић (1881-1960)*, Београд, 2012, стр. 79–80

но носећи артиљеријска оруђа на рукама. Увече, око 19 часова, пристигли су из Пљеваља представници локалних власти и обавестили команданта да су турске јединице одступиле ка Метаљци и замолиле да његове трупе што пре уђу у град. Исте вечери, око 22 часа, командант Јаворске бригаде је издао наређење за поселање Пљеваља. Две чете које су током ноћи 27/28. октобра упућене у Пљевља стигле су у град већ у 8:30. Убрзо за њима, у град је стигло и стотинак црногорских војника из састава Прекотарског одреда који је нешто раније био пристигао на леву обалу реке Ђеотине. У град је већ око 9 часова приспела и главнина јединица Јаворске бригаде и главнина јединица Прекотарског одреда.⁴⁶ Касније су се команданти тих јединица споразумели да се црногорске јединице повуку на леву обалу реке Ђеотине, а да у Пљевљима остану само јединице Јаворске бригаде.⁴⁷ Упркос каснијим размирицама, први сусрет српске и црногорске војске у Пљевљима је био више него срдачан. Тада млади потпоручник Војислав Шикопарија је сведочио да су српске и црногорске јединице готово истовремено ушле у Пљевља, али не измешане и загрљене како се то касније тврдило с црногорске стране, већ једни с истока, а други са запада.⁴⁸ Током тих борби је поново лакше рањен начелник штаба Јаворске бригаде мајор Душан Трифунновић, али је остао у строју.⁴⁹

По ослобођењу Пљеваља долазило је и до немилых и нежељених ексцеса између две савезничке и братске војске. Командант Јаворске бригаде и његов начелник штаба су преко проте Милана Ђурића известили Штаб Врховне команде о поступцима црногорске стране и потреби да Србија себи према Босни обезбеди границу и „на сувом“. Од команде бригаде посебно је као негативна појава оцењено то што је црногорски командант места у име своје владе наредио свим виђенијим грађанима да као „поклонствена депутација“ отпутују к краљу Николи на Цетиње и затраже да Пљевља и околина припадну Црној Гори. Посебно је забележено упозорење српског команданта места у Пријеполу да Црногорци издају наређења противна његовим и да деле пушке по свом нахођењу, док он у читавим деловима пријеполског краја наређује одузимање оружја.⁵⁰ Сем тога, на планину Јабуку су црногорске власти упутиле један одред из Старе Србије. Све то је било могуће зато што се

⁴⁶ ВА, П. 2, к. 101, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Јаворске бригаде*, стр. 9.

⁴⁷ Б. Перовић, М. Лах, А. Ђонлагић, Б. Гледовић, М. Ђуришић, Б. Ратковић, Б. Давидовић, С. Катић, *Први балкански рат 1912-1913. Операције српске војске*, I, Београд, 1959, стр. 865.

⁴⁸ В. Шикопарија, *Сећања српског официра 1900–1918*, Београд, 2014, стр. 72.

⁴⁹ М. Вјелажас, Р. Трифуновић, *Између војске и политике. Биографија генерала Душана Трифуновића 1880–1942*, Београд, 1997, стр. 44.

⁵⁰ ВА, П. 2, к. 101, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Јаворске бригаде*, стр. 11.

две владе нису раније договориле о линији демаркације на ослобођеној територији, већ је важило правило да територија припада ономе ко је војнички освоји. Такође, краљ Никола је под притиском аустроугарског и италијанског посланика своје трупе у првој фази операција зауставио код Бијелог Поља, ишчекујући да види како ће Аустроугарска реаговати на српске операције у Рашкој области.⁵¹ Тек пошто Аустроугарска није оружаном реакцијом реаговала на српски продор у западни део Рашке области, црногорски Прекотарски одред је могао да продужи своје наступе, овлада простором јужно од Пљеваља и избије на реку Ћеотину.⁵² Црногорска страна је у корист својих територијалних аспирација покушавала да представи да су црногорске трупе имале главну улогу при заузећу Сјенице и да су се турске снаге одлучиле на повлачење, а локални прваци на предају после артиљеријске паљбе са црногорске стране и да су црногорске и српске трупе у Пљевља ушле измешане и изгрљене пошто су се састале на путу Пљевља – Пријепоље, као и да су црногорске трупе пре доласка „измијешане српско-црногорске војске“ заузеле леву обалу Ћеотине и ту чекале неколико дана јер су наводно биле преварене од стране локалних Срба.⁵³

Командант Јаворске бригаде је, како би спречио повлачење турских јединица у Босну, упутио 29. октобра један мањи одред ка Металци ради непосредног обезбеђења границе према Аустроугарској.⁵⁴ Међутим, пре избијања тих јединица на Металку, турске трупе су већ биле прешле границу. Одмах по преласку границе, разоружале су их аустроугарске војне власти у Чајничу. Нову Варош је 5. новембра ослободио 4. пешадијски пук трећег позива, а десет дана касније су у Прибој без борбе ушле две чете 4. батаљона 3. пешадијског прекобројног пука првог позива. Претходно је Сретен Вукосављевић, користећи се ратним лукавством и представљајући се као грађанин Пријепоља, дошао у Прибој, рекавши да је лични изасланик команданта Јаворске бригаде потпуковника Миливоја Анђелковића. Он је с локалним мудиром преговарао о предаји вароши. После разговора с виђенијим Србима и муслиманима из вароши, склопљен је споразум о мирној предаји града, уз договор да Турци без оружја могу да напусте варош, а Срби да ненаоружани улазе у град.⁵⁵ Главнина Јаворске бригаде је до 8. новембра ос-

⁵¹ М. Вјелажас, Р. Трифуновић, *Између војске и политике. Биографија генерала Душана Трифуновића 1880–1942*, Београд, 1997, стр. 44–45.

⁵² М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960, стр. 232.

⁵³ Ј. Вукотић, *Успомене из три рата*, Нови Сад, Београд, 202, стр. 212–213.

⁵⁴ В. Шикопарија, *Сећања српског официра 1900–1918*, Београд, 2014, стр. 72–73.

⁵⁵ М. Исић, *С народом, за народ, о народу. Сретен Вукосављевић (1881–1960)*, Београд, 2012, стр. 81–82.

тала у Пљевљима, кад се по наређењу Штаба Врховне команде прикупила у рејону Сјенице. До даљњег је у Пљевљима остао 1. батаљон 3. пешадијског прекобројног пука првог позива.⁵⁶ На тај начин су трупе Јаворске бригаде окончале своје оперативно деловање у Првом балканском рату. Од тог момента, па све до расформирања и предаје своје зоне у надлежност Ибарске војске, имале су искључиво посадни и заштитни карактер на простору западног дела Рашке области.

„Четврта српска армија“, како је Јаша Томић називао Ибарску војску генерала Михаила Живковића и трупе Јаворске бригаде су по његовим речима имале задатак „да у друштву са братском црногорском војском“ ослободе „оно средиште, оно језгро где је почела да се ствара стара српска држава на Балкану и одакле се ширила“. Усхићено је писао да су се на том месту састале „црногорска и србијанска војска“, а да је њихов сусрет био дирљив и испуњен националним заносом. По његовим речима, „оно клицање и братско грљење које је наступило, беше заносно. Прошле су стотине година како су та два дела једнога а истога народа морала да живе засебним политичким животом“.⁵⁷

Иако је војни савез Црне Горе и Србије био неспоран, а сагласност око приоритетних националних циљева неподељена, ратни савез тадашње две српске државе је суштински имао противречни карактер. Како словом савезничког споразума није регулисано питање разграничења на терену, па ни одређена линија демаркације која би јасно означила оперативне зоне у којима ће дејствовати српске и црногорске јединице, то је подразумевало да ће у будућем сукобу важити правило по коме простор припада држави чија је војска прва ушла у њега. Недоречени савезнички договор ће у јесен 1912. бити узрок немилих сцена у Метохији и Рашкој области, које су брзо замениле почетно одушевљење које је давало тон сусретима јединица српске и црногорске војске. Спорови око ослобођених градова и области, сукоби око тога чије су јединице прве стигле и ослободиле поједине градове, размирице око ратног плена, па и око приступа муслиманском и арнаутском становништву, претиле су да компромитују односе Србије и Црне Горе. На тај начин је основна тежња српског војног похода у Рашку област и Метохију сама по себи била везана за будуће територијално уобличавање државног простора Краљевине Србије.

⁵⁶ ВА, П. 2, к. 101, ф. 1, д. 1, *Операцијски дневник Јаворске бригаде*, стр. 11–12.

⁵⁷ Ј. Томић, *Рат на Косову и Старој Србији 1912. године*, Ниш, 1999, стр. 106–107.

Aleksandar ŽIVOTIĆ

RIVALRY BETWEEN SERBIA AND MONTENEGRO AND
THE LIBERATION OF METOHIJA AND SANDŽAK IN 1912.

Summary

Significant segment of the activities of the Serbian army in Metohija and the Raska region has an inter-allied and territorial character. Although the military alliance between Montenegro and Serbia was indisputable, and the agreement on priority national goals was undivided, the war alliance between the then two Serbian states was essentially contradictory. As the letter of the allied agreement does not regulate the issue of demarcation on the ground, nor a certain demarcation line that would clearly mark the operational zones in which Serbian and Montenegrin units will operate, this meant that in the future conflict the rule according to which space belongs to the state whose army first entered it. In the fall of 1912, the unfinished allied agreement would be the cause of unpleasant scenes in Metohija and the Raska area, which quickly replaced the initial enthusiasm that set the tone for the meetings of units of the Serbian and Montenegrin armies. Disputes over liberated cities and areas, conflicts over whose units first arrived and liberated certain cities, disputes over the spoils of war, and even over access to the Muslim and Arunian populations, threatened to compromise relations between Serbia and Montenegro. In that way, the that mission of the Serbian military campaign in the Raska region and Metohija was in itself related to the future territorial formation of the state space of the Kingdom of Serbia.

БИБЛИОГРАФИЈА

Архивски извори:

Војни архив, Пописник 2.

Објављени архивски извори:

Документи о спољној политици Краљевине Србије, том V, књига 3, Београд, 1986.

Мемоари и дневници:

Јанко Вукотић, *Успомене из три рата*, Нови Сад, Београд, 2020.

Јаша Томић, *Рат на Косову и Старој Србији 1912. године*, Ниш, 1999

Војислав Шикопарија, *Сећања српског официра 1900-1918*, Београд, 2014.

Монографије, чланци и расправе:

Mile Vjelajac, Predrag Trifunović, *Između vojske i politike. Biografija generala Dušana Trifunovića 1880–1942*, Београд, 1997.

Mile S. Vjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Београд, 2004.

Митар Ђуришић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције црногорске војске*, Београд, 1960.

Момчило Исић, *С народом, за народ, о народу. Сретен Вукосављевић (1881–1960)*, Београд, 2012.

Бранко Перовић, Мирко Лах, Ахмет Ђонлагић, Богдан Гледовић, Митар Ђуришић, Борислав Ратковић, Бранко Давидовић, Стојадин Катић, *Први балкански рат 1912–1913. Операције српске војске, I*, Београд, 1959.

Весна Секулић, „Ослобођење Косовске Митровице у Првом балканском рату“, Баштина, св. 17 (2004), стр. 151–172.